

із зацікавленими сторонами. Ми ведемо конструктивний діалог із зацікавленими сторонами і віримо, що зацікавлені сторони можуть зробити істотний внесок у розробку стратегії і встановлення конкретних пріоритетів соціальної та екологічної політики нашої компанії» [3].

3. Інформація щодо аналізу зацікавлених сторін повинна бути використана для оцінки і внесення необхідних змін в проект, що реалізується. Аналіз зацікавлених сторін допомагає особам, що приймають рішення, оцінювати переваги проекту.

✦ В ході аналізу зацікавлених сторін можуть бути вирішені наступні завдання: розробка та затвердження стратегії розвитку; внесення коректив у реалізацію проекту; удосконалення процесу розробки і виконання проекту; забезпечення звітності з боку співвиконавців проекту; підвищення рівня знань про переваги та недоліки проекту тощо. Подальших наукових досліджень потребує питання запровадження методичних підходів до управління зацікавленими сторонами в технологію розроблення соціальних проектів, особливо на рівні територіальних громад.

Література.

1. AA 1000 SES (Stakeholder Engagement Standard). Стандарт взаємодія з зацікавленими сторонами. AccountAbility / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: www.accountability.org.uk. – Назва з екрану.

2. Бурков В. Н. Задачи управления в социальных и экономических системах / В. Н. Бурков, И. В. Буркова, И. А. Горгидзе, Г. С. Джавахадзе, Р. А. Хуродзе, А. В. Щепкин. – М.: СИНТЕЗ, 2005. – 256 с.

3. Взаємодія з зацікавленими сторонами : Офіційний сайт Систем Кепітал Менеджмент / [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scm.com.ua/uk/sustainability/stakeholders>. – Назва з екрану.

4. Дацко О. І. Застосування ціннісного підходу для забезпечення конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації / О. І. Дацко // Вісник Донецького національного університету. – 2011. – №1. – С. 67–90

5. Екологічна і соціальна політика ЄБРР 2008 року / [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com/downloads/about/sustainability/2008policy.pdf>.

6. Ермолова А. І. Модель середовища зацікавлених сторін розробки стратегії розвитку міста / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/V/SUNU/2012_14_1/Ermolova.pdf.

7. Заява про наміри Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України, Міністерства охорони здоров'я України, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, Фонду народонаселення Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва, у підтримку Національного проекту «Нове життя - Нова якість охорони материнства та дитинства» : Міжнародний документ № 998_511 від 14.12.2011 р / [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_511.

8. Концепція зацікавлених сторін / Сталий розвиток та корпоративна соціальна відповідальність / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle.udc.edu.kpi.kiev.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=4403> / [Електроний ресурс].

9. Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних Реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспромож-

на економіка, ефективна держава» : Указ Президента України від 12 березня 2013 року №128/2013 – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/docs/128d.pdf>. – Назва з екрану.

10. Пономаренко О. В. Інструменти управління ризиками соціальних проектів // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць ДРІДУ НАДУ при Президентіві України, вип.4(34). – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. – С. 160–166.

11. Руководство по отчетности в области устойчивого развития / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Russian-FSSS-G3-Reporting-Guidelines.pdf>. – Назва з екрану.

12. Соціальна відповідальність і керівництво – ISO 26000:2010 / [Електроний ресурс]. – Режим доступу : www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=42546. – Назва з екрану.

УДК 341.16:613/614В003

Сергій Линник

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ СТРАТЕГІЇ ВООЗ «ЗДОРОВ'Я–2020» ЩОДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я

Проведено аналіз вітчизняної нормативно-правової бази України щодо стандартизації у сфері охорони здоров'я. Визначено пріоритетні напрями розвитку стандартизації у сфері охорони здоров'я в Україні. Обґрунтовано державні завдання щодо подальшого розвитку стандартизації у сфері охорони здоров'я України відповідно до положень міжнародної стратегії ВООЗ «Здоров'я–2020».

Ключові слова: охорона здоров'я населення, стратегія, ВООЗ, стандартизація.

✦ Членство України у міжнародних організаціях зобов'язує її активно впроваджувати міжнародні стратегії, в тому числі ті, які стосуються діяльності сфери охорони здоров'я населення. Одна з останніх міжнародних стратегій Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) «Здоров'я–2020» [1] також повинна відповідним чином бути реалізована у вітчизняній системі охорони здоров'я.

Міжнародною стратегією ВООЗ «Здоров'я–2020» передбачено застосування в управлінні системою охорони здоров'я такого ефективного інструменту, як стандартизація. Для забезпечення розвитку стандартизації в сфері охорони здоров'я необхідно створити відповідну нормативно-правову базу з дотриманням міжнародних принципів, що слід розглядати як пріоритетне завдання державного управління сферою охорони здоров'я в Україні.

✦ Проблема забезпечення розвитку стандартизації в сфері охорони здоров'я розглядалась такими вченими, як Н. П. Ярош [2], І. Я. Сенюта [3], Г. Ф. Ігнат'єва [4], В. І. Шуляк [5], Я. Г. Літінська [6], В. А. Сміянов [7] та ін. Сфера наукових досліджень науковців стосується переважно різних аспектів стандартизації медичної допомоги.

© Линник С.О., 2012.

Пошук та аналіз літературних джерел дав можливість з'ясувати, що вченими мало досліджені стандарти у сфері охорони здоров'я як система нормативно-правових актів, яка визначає функціонування галузі охорони здоров'я за окремими напрямками її діяльності. В Україні не вивчалась стандартизація у сфері охорони здоров'я в якості окремого міжнародного стратегічного напрямку діяльності медичної галузі.

Мета роботи – визначити стан впровадження в Україні положень міжнародної стратегії ВООЗ «Здоров'я–2020» в частині, що стосується стандартизації у сфері охорони здоров'я.

Стратегія Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) «Здоров'я 2020» прийнята на 62 сесії Європейського регіонального комітету ВООЗ 10-12 вересня 2012 року. У ній визначено завдання для країн-членів ВООЗ щодо стандартизації у сфері охорони здоров'я: «Підвищувати якість послуг за допомогою акредитації та дотримання відповідних національних стандартів для навчальних закладів та медичних працівників як у державному, так і в приватному секторі».

Найважливіша роль в цьому відношенні у стратегії відводиться міністрам і міністерствам охорони здоров'я. «Їх надійне керівництво, – зазначається у стратегії, – є ключем до успіху всіх дій, необхідних для задоволення інтересів щодо здоров'я населення, таких як ... якісне і ефективне виконання основних функцій громадської охорони здоров'я, надання медико-санітарних послуг, встановлення та моніторинг за стандартами для отримання показників діяльності в межах прозорості підзвітності».

Європейське регіональне бюро ВООЗ сприяє країнам у проведенні оцінки та забезпеченні технічного вдосконалення і надає їм інформацію з питань охорони здоров'я: здійснюючи співробітництво з міжнародними партнерами, для забезпечення стандартизації, підвищення рівня міжнародної порівняльності та якості даних з питань охорони здоров'я.

Для дослідження стану реалізації в Україні положень міжнародної стратегії ВООЗ «Здоров'я–2020» в частині, що стосується стандартизації у сфері охорони здоров'я, нами проведено аналіз відповідної вітчизняної нормативно-правової бази.

Її вивчення дало можливість встановити, що у Законі України від 05.10.2000 № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначено перелік державних соціальних стандартів, які необхідно розробити і впровадити у вітчизняній сфері охорони здоров'я з метою забезпечення гарантування соціальних прав громадян. В статті 11 зазначеного закону визначено напрями, за якими необхідно розробити гарантовані державою соціальні стандарти в сфері охорони здоров'я:

- гарантований рівень медичної допомоги громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я;
- надання медичної допомоги, включно обсяг діагностичних, лікувальних та профілактичних процедур;
- якість надання медичної допомоги;
- пільгове забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами та іншими спеціальними засобами;
- забезпечення стаціонарною медичною допомогою;
- забезпечення медикаментами державних і комунальних закладів охорони здоров'я;

- санаторно-курортне забезпечення;
- забезпечення харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Державне завдання щодо розвитку державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я визначено також у дорученні Президента України від 06.03.2003 № 1-1/252 (абзац другий, стор.1), дорученні Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 № 14494 (п.2а), дорученні Кабінету Міністрів України від 18.12.2003 № 81186, дорученні Кабінету Міністрів України від 04.10.2004 №29952/359/1-04, дорученні Кабінету Міністрів України від 26.04.2008 №23887/0/1-08 до протоколу зустрічі Прем'єр-міністра України з представниками профспілок бюджетної сфери від 22.04.2008 (п. 34), постанові Кабінету Міністрів України від 09.08.2001 № 960 (п.8), постанові Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 № 208 (п.2.4), п. 2.3 Плану заходів з реалізації Концепції реформування місцевих бюджетів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 27.08.2007 №973 щодо забезпечення реалізації Закону України від 05.10.2000 №2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

На виконання вищевказаних документів Міністерством охорони здоров'я України підготовлено пакет нормативних документів з питань державних соціальних стандартів і нормативів у сфері охорони здоров'я.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 №955 затверджено Програму надання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги, до якої увійшов перелік видів безоплатної медичної допомоги, їх обсяги та фінансовий норматив бюджетного забезпечення охорони здоров'я.

Державні соціальні нормативи забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 №1303 «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань». Постанова містить перелік груп населення, у разі амбулаторного лікування яких лікарські засоби за рецептами лікарів відпускаються безоплатно або на пільгових умовах, та перелік категорій захворювань, у разі амбулаторного лікування яких лікарські засоби відпускаються безоплатно.

В якості державних соціальних нормативів забезпечення населення ліжками для стаціонарного лікування в розрізі областей використовуються нормативи, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.1997 №640 «Про затвердження нормативів потреб у стаціонарній медичній допомозі в розрахунку на 10 тисяч населення». Забезпечення стаціонарними ліжками дітей, вагітних, роділь, породіль та гінекологічних хворих за профілями лікарських спеціальностей здійснюється відповідно до наказу МОЗ України від 24.03.1998 № 74 «Про орієнтовні нормативи потреби у стаціонарній медичній допомозі дітям, вагітним, роділлям, породіллям та гінекологічним хворим».

Міністерством охорони здоров'я України розроблено державні соціальні стандарти за 59 профілями надання медичної допомоги населенню в амбулаторно-поліклінічних умовах та за 56 профілями надання медичної допомоги у стаціонарних умовах.

Наказом МОЗ від 06.02.2008 №56 затверджено державні соціальні нормативи санаторно-курортного забезпечення дорослого населення за профілями лікарських спеціальностей (крім туберкульозного профілю).

На виконання Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмежени-

ми фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 №716) наказом МОЗ України від 07.02.2008 № 57 затверджено державні соціальні нормативи у сфері реабілітації дорослих-інвалідів.

З метою забезпечення використання ефективних та безпечних лікарських засобів Міністерство охорони здоров'я проводить роботу щодо створення Державної формулярної системи, яка містить формуляри трьох видів.

1. Державний формуляр лікарських засобів (формулярний довідник), який розробляється Центральним формулярним комітетом МОЗ України (четвертий випуск Державного формуляру лікарських засобів затверджено наказом МОЗ України від 28.03.2012 № 209).

2. Регіональний формуляр лікарських засобів Міністерства охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, управлінь (головних управлінь) охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (формулярний перелік), який розробляється відповідними регіональними формулярними комітетами.

3. Локальний формуляр лікарських засобів закладу охорони здоров'я (формулярний перелік), який розробляється фармакотерапевтичними комісіями закладів охорони здоров'я.

Крім державних соціальних стандартів, в Україні розвивається нормативно-правова база інших державних стандартів у сфері охорони здоров'я.

Міністерством охорони здоров'я України затверджено державний стандарт лікування ВІЛ-позитивних людей, які є споживачами ін'єкційних наркотиків, державні стандарти санаторно-курортного лікування дітей з соматичною патологією, клінічні протоколи надання медичної допомоги за 72 профілями надання медичної допомоги населенню.

Міністерством охорони здоров'я України затверджено державні санітарні норми і правила «Організація роботи лабораторій при дослідженні матеріалу, що містить біологічні патогенні агенти I-IV груп патогенності молекулярно-генетичними методами».

В Україні діють державні стандарти консервованої крові і її компонентів.

В Україні затверджено державні стандарти освіти молодших медичних (фармацевтичних) спеціалістів.

Міністерство охорони здоров'я України, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює контроль і нагляд за додержанням санітарного законодавства, державних стандартів, критеріїв та вимог, спрямованих на забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення; затверджує відповідно до законодавства державні санітарні норми, правила, гігієнічні нормативи; погоджує в установленому законодавством порядку всі державні стандарти, технічні умови, промислові зразки, іншу нормативно-технічну документацію об'єктів, які можуть чинити шкідливий вплив на здоров'я населення.

В Україні прийнято державні стандарти поведінки з промисловими відходами та визначення їх класу небезпеки для здоров'я населення, державні стандарти щодо улаштування, утримання і організації режиму діяльності дитячих оздоровчих закладів, державні стандарти влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу, державні стандарти влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режиму праці учнів на персональних комп'ютерах.

Міністерство охорони здоров'я України бере участь у розробленні та введенні в дію стандартів радіаційної

безпеки. В Україні прийнято державні стандарти радіаційної безпеки, державні стандарти захисту населення від впливу електромагнітних випромінювань, державні стандарти роботи з джерелами електромагнітних полів, затверджено державні стандарти якості продовольчої сировини і продуктів харчування, державні стандарти фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії, державні стандарти застосування харчових добавок, державні стандарти харчування дітей у дошкільних навчальних закладах, державні стандарти забезпечення неповнолітніх у центрах медико-соціальної реабілітації харчуванням, одягом, взуттям, предметами для навчання і дозвілля, комунально-побутовими послугами, державні стандарти харчування і рекомендації щодо складання наборів продуктів донорам в день здавання крові та (або) її компонентів, державні стандарти щодо поліпшення організації лікувального харчування у лікувально-профілактичних закладах, державні стандарти для підприємств (цехів), що виробляють кондитерські вироби з кремом, державні стандарти для підприємств і суден, що виробляють продукцію з риби та інших водних живих ресурсів.

Перелік затверджених статтею 11 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» видів державних соціальних стандартів в сфері охорони здоров'я включає стандарти забезпечення харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я різного профілю, які залишаються незатвердженими.

Відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я, Міністерство охорони здоров'я України встановлює в межах своєї компетенції державні стандарти якості лікарських засобів, імунобіологічних препаратів.

В Україні затверджено документи з питань стандартизації та реєстрації лікарських засобів, з питань стандартизації, реєстрації та проведення клінічних випробувань лікарських засобів, з питань стандартизації фармацевтичної продукції, державний стандарт «Державна система стандартизації фармацевтичної продукції. Основні положення», державні стандарти природного зменшення медикаментів, вати, медичних п'явок і скляного аптечного посуду в аптечних закладах та Інструкції про їх застосування», державні стандарти витрат спирту етилового, що використовують бюро судово-медичної експертизи.

Міністерство охорони здоров'я України встановлює в межах своєї компетенції державні стандарти медичної техніки та виробів медичного призначення. В Україні прийнято державні стандарти виробів медичного призначення, стандарти безкоштовної видачі медичного спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, а також норм санітарного одягу та санітарного взуття.

Відповідними наказами МОЗ затвердило таблиці оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення структурних підрозділів консультативно-діагностичного центру; таблиці оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення структурних підрозділів багатопрофільної дитячої лікарні інтенсивного лікування; таблиці оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення патологоанатомічного центру; таблиці оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення структурних підрозділів лікарні інтенсивного лікування; таблиці

оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення структурних підрозділів лікарні планового лікування; примірні таблиці оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення центральної районної (районної) та центральної міської (міської) лікарень; примірні таблиці оснащення обладнанням, медичною технікою та виробами медичного призначення (акушерсько-гінекологічна допомога); таблиці оснащення виробами медичного призначення спеціалізованих закладів охорони здоров'я та структурних підрозділів закладів охорони здоров'я, які здійснюють клініко-діагностичні дослідження та надають лікувально-профілактичну допомогу хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД; таблиці оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення структурних підрозділів закладів охорони здоров'я, які надають лікувально-профілактичну допомогу хворим на туберкульоз, залежно від рівня надання медичної допомоги; примірні таблиці матеріально-технічного оснащення підрозділів інтенсивної терапії, анестезіології та неонатології закладів охорони здоров'я; таблиці оснащення виробами медичного призначення структурних підрозділів закладів охорони здоров'я.

Нормативно-правова база України містить також державні стандарти інших видів: державні стандарти робочого часу для працівників закладів та установ охорони здоров'я, державні стандарти витрат робочого часу в закладах служби дитячої імунології, державні стандарти витрат робочого часу і реактивів у медико-генетичних установах, державні стандарти витрат часу на проведення рентгенологічних досліджень та ін. [2].

На виконання Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» необхідно розробити нормативи пільгового забезпечення окремих категорій населення спеціальними засобами, які до тепер не затверджено.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що нормативно-правова база України відповідає стратегії Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації Охорони Здоров'я «Здоров'я 2020» щодо стандартизації у сфері охорони здоров'я.

Останнім часом найбільш активно розвиваються державні соціальні стандарти у сфері охорони здоров'я, розробка яких здійснюється на виконання закону України від 05.10.2000 № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Відповідно до зазначеного закону України затверджено державні соціальні стандарти за такими напрямками: гарантований рівень медичної допомоги громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я; надання медичної допомоги; забезпечення населення ліжками для стаціонарного лікування в розрізі регіонів; забезпечення дитячого населення ліжками для стаціонарного лікування за профілями лікарських спеціальностей; санаторно-курортного забезпечення дорослого населення за профілями лікарських спеціальностей (крім туберкульозного профілю); пільгове забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами; забезпечення медикаментами державних і комунальних закладів охорони здоров'я.

Залишаються незатвердженими державні соціальні стандарти забезпечення дорослого населення ліжками для стаціонарного лікування за профілями лікарських спеціальностей; стандарти пільгового забезпечення окремих категорій населення спеціальними засобами; стандарти забезпечення пацієнтів харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. Не

повною мірою розроблені державні соціальні стандарти санаторно-курортного забезпечення населення.

Крім державних соціальних стандартів, у вітчизняній системі охорони здоров'я розвиваються стандарти за такими напрямками:

- державні стандарти надання медичної допомоги;
- державні стандарти діяльності лабораторної служби;
- державні стандарти переливання крові;
- державні стандарти щодо кадрового потенціалу у сфері охорони здоров'я;
- державні стандарти оточуючого середовища;
- державні стандарти безпеки харчових продуктів;
- державні стандарти безпеки лікарських засобів;
- державні стандарти виробів медичного призначення.

В той же час слід зазначити, що з метою подальшого забезпечення реалізації стратегії Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації Охорони Здоров'я «Здоров'я 2020» щодо стандартизації у сфері охорони здоров'я розвитку необхідно прийняти спеціальну державну програму розвитку стандартизації у сфері охорони здоров'я на період до 2020 року.

Перспективи подальших досліджень у зазначеному напрямку полягають в удосконаленні інституційного забезпечення розвитку стандартизації у сфері охорони здоров'я в Україні.

Література.

1. Здоровье – 2020. Основы политики и стратегия. ВОЗ, Европейское региональное бюро, 2012 г. закладах / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.euro.who.int/ru/who-we-are/governance/regional-committee-for-europe/sixty-second-session/documentation/working-documents/eurrc629-health-2020-a-european-policy-framework-supporting-action-across-government-and-society-for-health-and-well-being>. – Назва з екрану.
2. Ярош Н. П. Державне регулювання розвитку соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я. Дис... докт. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Н. П. Ярош / Національна академія держ. управління при Президентові України. – К., 2009. – 457 с.
3. Сенюта І. Я. Право людини на медичну допомогу: деякі теоретико-практичні аспекти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_277.pdf. – Назва з екрану.
4. Ігнат'єва Г. Ф. Стандартизація медичної допомоги як фактор соціалізації державних управлінських послуг / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07igfsas.htm>. – Назва з екрану.
5. Шуляк В. І. Міжнародний досвід застосування інтегрованого клінічного протоколу в медичній практиці (огляд літератури) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.umj.com.ua/article/6738/mizhnarodnij-dosvid-zastosuvannya-integrovanogo-klinichnogo-protokolu-v-medichnij-praktici-oglyad-literaturi. – Назва з екрану.
6. Літінська Я. Г. Правове регулювання державного контролю якості надання медичної допомоги в лікувально-профілактичних закладах / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.pinchukfund.org/storage/students/works/2009/637.doc>. – Назва з екрану.
7. Сміянов В. А. Проблеми забезпечення якості медичної допомоги в системі охорони здоров'я України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/3405/1/10svaou.pdf>. – Назва з екрану.